

Justyna KOBYLARCZYK
Politechnika Krakowska
Wydział Architektury

OCENA PROZDROWOTNYCH ELEMENTÓW ŚRODOWISKA ZAMIESZKANIA – ANALIZA WYBRANYCH MIAST PODKARPACIA

Streszczenie. W pracy zaprezentowane zostały wyniki badań prowadzonych w trzech charakterystycznych obszarach Leska. W obszarze I (rynek), II wypełnionym współczesną, mało atrakcyjną zabudową wielorodzinną (bloki) i III stanowiącym obszar zabudowy jednorodzinnej (domy zlokalizowane w prywatnych ogrodach). Przeprowadzona analiza urbanistyczna miała na celu dokonanie oceny prozdrowotnych warunków środowiska zamieszkania. Przy ocenie tej wzięto pod uwagę elementy wspomagające zdrowie fizyczne mieszkańców, ich samopoczucie psychiczne oraz poczucie spójności społecznej.

Słowa kluczowe: zdrowe środowisko zamieszkania, wysoka jakość środowiska zamieszkania, prozdrowotny charakter miejsca zamieszkania, warunki wspierające samopoczucie psychiczne, zdrowie fizyczne oraz poczucie spójności społecznej

AN EVALUATION OF THE HEALTH-PROMOTING ELEMENTS OF HOUSING ENVIRONMENT – AN ANALYSIS OF SELECTED TOWNS IN THE PROVINCE OF PODKARPACIE

Summary. This paper presents the results of research carried out in three characteristic areas of Lesko, Poland: Area I (the market square); Area II filled with contemporary, rather unattractive multifamily buildings (blocks of flats); Area III making the zone of single-family objects (detached houses). The objective of this urban analysis was to evaluate health-promoting conditions in the housing environment. Elements supporting its inhabitants' physical fitness, their good frame of mind.

Keywords: healthy housing environment, high-quality housing environment, health-promoting character of a place of residence, conditions supporting a good frame of mind, physical fitness and the feeling of social cohesion.

1. Wstęp

Środowisko zamieszkania jest szczególnym miejscem w układzie przestrzennym miast. To najczęściej z nim się utożsamiamy, ale także względem niego mamy największe

oczekiwania. Jest to oczywiste, gdyż większość życia w nim przebywamy. To środowisko my kształtujemy, ale w pewnym sensie ono kształtuje także nas.

Od obszaru zamieszkania oczekujemy różnorodności, a więc wielobranżowych usług i przestrzeni pełniących zróżnicowane funkcje. Ich wyodrębnienie jest możliwe ze względu na charakter, funkcję i podział własnościowy. Sprzyja to czytelności i poczuciu bezpieczeństwa. Odpowiedni sposób organizacji przestrzeni publicznych, społecznych i prywatnych także wpływa pozytywnie na prozdrowotny charakter miejsca zamieszkania.

Wśród wielu czynników odpowiadających za wysoką jakość środowiska zamieszkania wyróżnić można: bezpieczeństwo, intymność i spokój, bliskość terenów zielonych, sposób zagospodarowania publicznych przestrzeni zielonych, stan zadbania i estetykę otoczenia. Czynniki te wpływają na komfort¹ i jakość zdrowego środowiska mieszkaniowego. Mają wpływ na samopoczucie psychiczne człowieka, jego zdrowie fizyczne, a także możliwość poczucia spójności społecznej², co pozytywnie oddziałuje także na jego psychikę.

Zdrowie fizyczne mieszkańców może być wspierane odpowiednio dużymi przestrzeniami biologicznie czynnymi, obecnością placów zabaw i sportu oraz właściwym mezoklimatem (odpowiednie: wahania temperatury, wilgotności powietrza, nasłonecznienie). Istotne znaczenie ma program użytkowy przestrzeni wspólnych wspierający zdrowy styl życia, ich czytelność, jakość i stan techniczny wyposażenia. Sprawności fizycznej sprzyjają place zabaw dostosowane do wieku dzieci, boiska i inne przestrzenie o charakterze sportowym i rekreacyjnym, a także ogrody i parki zapewniające aktywność ruchową.

Na samopoczucie psychiczne i mentalne wpływa typ zabudowy, odległości między budynkami, doświetlenie wewnątrz urbanistycznych oraz czytelność przestrzeni. Człowiek znacznie gorzej czuje się w zespole zabudowy wielorodzinnej, w której dominuje zbyt duża liczba mieszkań i mieszkańców, obiekty są zbyt wysokie, usytuowane w niedużych odległościach względem siebie. Przestrzeń nieuporządkowana, nieczytelna i chaotyczna o słabym doświetleniu wprowadza niepokój. Pozytywnie natomiast wpływają elementy natury (założenia wodne, zieleń) oraz atrakcyjny widok z okna. Ważna wydaje się obecność zieleni: urządzonej, dostępnej, o różnym przeznaczeniu i zróżnicowanej ze względu na wysokość i gatunek. Przestrzeń pożądana to przestrzeń czytelnie podzielona ze względu na typ własności (przestrzeń prywatna, społeczna i publiczna), w której wyróżnić można wszystkie te czynniki, które scharakteryzował Kevin Lynch, to znaczy: ciągi (*paths*) – kanały ruchu, krawędzie (*edges*) – ściany wyznaczające granice wewnątrz (ciągi ekologiczne), węzły

¹ Gyurkovich J.: *Architektura w przestrzeni miasta. Wybrane problemy*, Kraków 2012, s. 84.

² Czynniki te zostały scharakteryzowane przez G. Schneider-Skalską, a zbadane i ocenione przez J. Kobylarczyk. Ich ocena zaprezentowana została w pracach J. Kobylarczyk: *Jakość środowiska mieszkaniowego w strefie centralnej województwa podkarpackiego*, *Jakość środowiska mieszkaniowego w strefie centralnej Jarosławia*, *Jakość środowiska mieszkaniowego w Łańcucie*, *Jakość środowiska mieszkaniowego w Przeworsku*, *Residential quality in central zones of Podkarpackie towns*. Zakres czynników (ich ilość) został znacznie poszerzony przez J. Kobylarczyk w analizie urbanistycznej małych miast Podkarpacia (praca w trakcie opracowania)

(nodes) – miejsca strategiczne, miejsca zbiegu, przecięcia, skrzyżowania, obszary (districts) – charakterystyczne rejony, które można wydzielić z większego obszaru i ocenić z zewnątrz (place, parki), akcenty (landmarks) zapewniające łatwą orientację w terenie. Pełnią funkcję znaku, punktu orientacyjnego³.

Na poczucie spójności społecznej wpływa obecność oraz stan techniczny i sposób zagospodarowania przestrzeni publicznych i społecznych. Pozytywnie oddziałują walory estetyczne miejsca, warunki umożliwiające zacieśnianie więzi społecznych, dostosowanie wielkości wnętrza do liczby osób korzystających z wnętrza, dostosowanie wnętrza do preferencji użytkowników (w przypadku placów zabaw ważne jest ich usytuowanie, tak by pozostawały w zasięgu wzroku i słuchowym miejsca zamieszkania), dostosowanie przestrzeni do osób niepełnosprawnych, obecność strefy wypoczynkowej oraz aktywności fizycznej, obecność zieleni, odpowiedni stan techniczny urządzeń, dostosowanie wyposażenia ze względu na funkcję wnętrza, stan zadbania, czystość, potrzeba modernizacji oraz obecność charakterystycznych elementów wpływających na tożsamość miejsca⁴.

2. Wyniki analizy urbanistycznej

2.1. Uwagi wstępne

Na podstawie analizy urbanistycznej ocenione zostały warunki kształtujące zdrowe środowisko zamieszkania⁵ w Lesku - małym mieście na Podkarpaciu. Lesko znajduje się w południowej części województwa, przy drodze krajowej nr 84. Jest zamieszkiwane przez 5 855 mieszkańców. Zajmuje powierzchnię 15,33 km². Wiodącą funkcją miasta jest turystyka (ze względu na obecność licznych zabytków oraz atrakcyjnych walorów krajobrazowych).

W strukturze przestrzennej miasta wyróżnić można trzy charakterystyczne obszary, które objęte zostały badaniami. Jest to: rynek, obszar współczesnej zabudowy wielorodzinnej (bloki), obszar o dominującej zabudowie jednorodzinnej (domy wolno stojące w prywatnych ogrodach). W wybranych obszarach ocenione zostały elementy wspierające: zdrowie fizyczne, samopoczucie psychiczne i mentalne oraz poczucie spójności społecznej.

Wyniki badań zaprezentowane zostały za pomocą rysunków sytuacyjnych i krótkich komentarzy.

³ Lynch K.: *The Image of the City*. Mass: MIT Press, Cambridge 1960.

⁴ Tokarczuk T.: *Rola elementów kontrowersyjnych w procesie kształtowania tożsamości miasta*, [w:] *Tożsamość krajobrazu miasta*, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie, Szczecin 2012 s. 309.

⁵ Spaziant A.: *O złożoności nalizacji urbanistycznej*, [w:] *Elementy analizy urbanistycznej*, Politechnika Krakowska, Kraków 1998.

2.2. Ocena warunków wspierających samopoczucie psychiczne i mentalne oraz zdrowie fizyczne i poczucie spójności społecznej

Ocena warunków wspierających samopoczucie psychiczne i mentalne (rys. 1)

Dominującą zabudową mieszkaniową w obrębie rynku jest zabytkowa zabudowa wielorodzinna z usługami w parterach (kamienice). Niestety fragment pierzei rynku tworzą także bloki. Ich obecność wpływa niekorzystnie na wizerunek centrum miasta. Odległości między ścianami rynku są duże, co pozytywnie wpływa na psychikę człowieka, należy jednak zaznaczyć, że zabudowa jest zwarta. Duży odstęp między budynkami dotyczy odległości zachowanych między elewacjami frontowymi. Natomiast boczne elewacje przylegają do siebie, tworząc jeden duży blok zabudowy.

Na samopoczucie psychiczne i mentalne pozytywnie wpływa obecność zieleni niskiej, są też pojedyncze przykłady zieleni wysokiej oraz obecność urządzeń wodnych (fontanna). Ukształtowanie terenu w obrębie rynku jest dogodne (niewielkie). Negatywnym elementem wnętrza poza obecnością bloków w centrum miasta jest dominanta w postaci Urzędu Miasta.

W obszarze II zlokalizowana jest współczesna zabudowa wielorodzinna – bloki mieszkalne przylegające z jednej strony do rynku, a z drugiej sąsiadujące z zabudową jednorodziną.

Niekorzystnym zjawiskiem jest słabo zagospodarowana zielen z tyłu bloków. W przestrzeni wspólnej znajduje się parking oraz miejsce zabaw dla dzieci (słabo zagospodarowane). Pozytywnie na samopoczucie psychiczne i mentalne mieszkańców wpływają: dogodne ukształtowanie terenu oraz obecność urządzeń wodnych – plac z fontanną z przodu bloków – od strony rynku.

Najbardziej komfortowym ze względu na typ zabudowy jest obszar III (rys. 3), w którym obecna jest zabudowa jednorodzinna (domy wolno stojące). Cały teren jest zadbane. Tylko pojedyncze obiekty wymagają remontu. Między domami zachowane są duże odległości, co stwarza dogodne warunki zamieszkania. Dużym atutem miejsca jest obecność zieleni (prywatne ogrody).

Ocena warunków wspierających zdrowie fizyczne

Rynek w Lesku w znacznej części przeznaczony jest na parking samochodowy. Wpływa to negatywnie na kompozycję, estetykę oraz warunki prozdrowotne tak prestiżowej przestrzeni jaką jest rynek. Pozytywne warunki w zakresie wspierania zdrowia fizycznego mieszkańców i pozostałych użytkowników obszaru są kształtowane przez teren zielony (planty), plac rekreacyjno-wypoczynkowy z fontanną. Dodatkowo w zachodniej części miasta zlokalizowany jest stadion.

W obszarze II (rys. 2) na zdrowie fizyczne mieszkańców pozytywnie wpływa przestrzeń rekreacyjna zlokalizowana z tyłu zabudowy wielorodzinnej (bloki). Niestety jej stan

zagospodarowania jest słaby. Niemniej jednak niewielkim nakładem pracy i środków finansowych możliwe jest jej wyposażenie. W sąsiedztwie, przy domach jednorodzinnych znajdują się też prywatne ogrody, których organizacja jest dostosowana do indywidualnych potrzeb mieszkańców. W rynku (najbliższe otoczenie bloków) znajdują się planty – publiczna przestrzeń rekreacyjna, dostępna dla każdego.

Zdrowiu fizycznemu w obszarze III sprzyja obecność przestrzeni zielonych (prywatne ogrody).

Ocena warunków wspierających poczucie spójności społecznej

W obszarze I pozytywnie na poczucie spójności społecznej wpływa czytelnie wyodrębniona przestrzeń publiczna o znaczeniu komunikacyjnym, rekreacyjnym i handlowym.

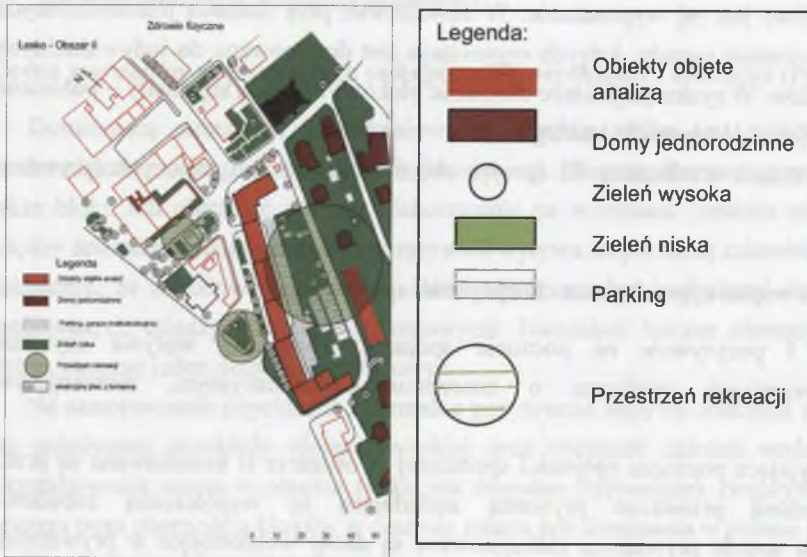
Warunki sprzyjające poczuciu spójności społecznej w obszarze II kształtowane są przez czytelnie wydzieloną przestrzeń prywatną sąsiadującą ze współczesną zabudową wielorodzinną. Na terenie prywatnym zlokalizowane są domy wolnostojące w prywatnych ogrodach. Czytelnie wyodrębniona została także przestrzeń wspólna o charakterze rekreacyjnym z tyłu bloków.

W obszarze III (rys. 3) poczucie spójności społecznej jest wspomagane czytelnie wydzieloną przestrzenią ze względu na rodzaj własności – obszar prywatny towarzyszący zabudowie jednorodzinnej, obszar publiczny pełniący funkcję komunikacyjną.

Ocena prozdrowotnych warunków – wybrane przykłady (część graficzna)

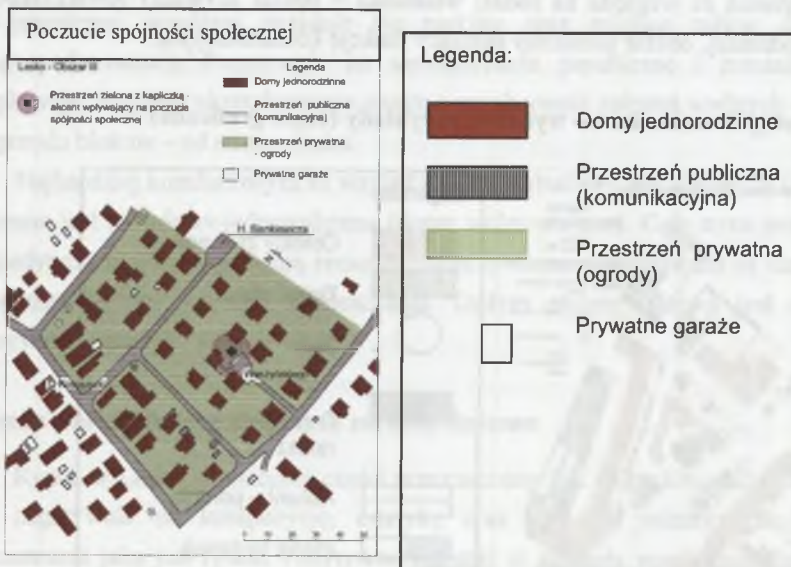

Rys. 1. Ocena warunków wspierających samopoczucie psychiczne i mentalne (Obszar I)
Fig. 1. Evaluation of conditions supporting a good frame of mind (area I)

Rys. 2. Ocena warunków wspierających zdrowie fizyczne (Obszar II)

Fig. 2. Evaluation of conditions supporting physical fitness (area II)

Rys. 3. Ocena warunków wspierających poczucie spójności społecznej (Obszar III)

Fig. 3. Evaluation of conditions supporting the feeling of social cohesion (area III)

3. Uwagi końcowe

Jednym z wyznaczników wysokiej jakości środowiska zamieszkania jest obecność elementów wspierających zdrowie. W celu dokonania oceny warunków prozdrowotnych zamieszkiwanego obszaru wykorzystano dwie metody badań: wywiad i zaprezentowaną w pracy analizę urbanistyczną, dodatkowo wspartą dokumentacją fotograficzną.

Badania prowadzone na terenie Leska wykazały, że analizowane obszary są w stanie spełnić tylko w niewielkim zakresie wymagania związane z wysoką jakością środowiska zamieszkania. Każdy z analizowanych obszarów posiadał przestrzeń zieloną. W rynku były to planty, w obszarze współczesnej zabudowy wielorodzinnej rekreacyjna przestrzeń społeczna, a w obszarze zabudowy jednorodzinnej prywatne ogrody.

Podstawowymi problemami centrum Leska są: intensywny ruch samochodowy w rynku miasta, obecność współczesnej zabudowy wielorodzinnej w postaci typowych bloków sąsiadujących z zabytkową zabudową usługowo-mieszkaniową, co zaburza wizerunek prestiżowego miejsca, jakim jest ścisłe centrum miasta. Poza tym w obrębie rynku wyróżnić można negatywne dominanty i akcenty, w tym między innymi budynek Urzędu Miasta (przyjmujący mało atrakcyjną formę niewspółgrającą z charakterem otoczenia). Negatywnym zjawiskiem ścisłego centrum Leska jest też obecność obszernego parkingu dla samochodów. Podstawowym problemem obszaru II jest typizacja rozwiązań architektonicznych – obecność bloków. Jest to także poważny problem ze względu na charakter miejsca i jego prestiż. Także znajdująca się z tyłu zespołu mieszkaniowego przestrzeń społeczna jest słabo zagospodarowana i prawie w ogóle niewyposażona (brak siedzisk i atrakcyjnego oświetlenia oraz obiektów usprawniających kondycję fizyczną i sprawność ruchową dzieci).

Obszar III ze względu na warunki zdrowotne jest najbardziej atrakcyjnym środowiskiem zamieszkania spośród wszystkich badanych obszarów znajdujących się w mieście. Czystość, wysoki stan zadbania, pozytywne walory wizualne miejsca oraz obecność zieleni pozytywnie wpływa zarówno na kondycję psychiczną, jak i fizyczną człowieka. Ponieważ obszary zielone znajdujące się w III lokalizacji to przede wszystkim prywatne ogrody w mniejszym zakresie służyć mogą poczuciu spójności społecznej. Choć poza tym, że umożliwiają realizację indywidualnych potrzeb, to stanowią przestrzeń sąsiadującą z najbliższym otoczeniem przynależącym do sąsiada. Ogrody są więc miejscami pozostającymi w ścisłym kontakcie wzrokowym i słuchowym z przestrzenią sąsiedzką – są więc miejscami spotkań oraz wspólnych rozmów. Z tego punktu widzenia mają także wpływ na życie społeczne.

Bibliografia

1. Schneider-Skalska G.: *Kształtowanie zdrowego środowiska mieszkaniowego*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2004.
2. Kobylarczyk J.: *Jakość środowiska mieszkaniowego w strefie centralnej województwa podkarpackiego*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2007.
3. Kobylarczyk J.: *Residential quality in central zones of Podkarpackie towns*, Wydawnictwo Lap Lambert Academic Publishing, Saarbrücken 2010.
4. Lynch K.: *The Image of the City*, Mass: MIT Press, Cambridge 1960.
5. Spaziante A.: *O złożoności analizy urbanistycznej [w:] Elementy analizy urbanistycznej*, Politechnika Krakowska, Kraków 1998.
6. Tokarczuk T.: *Rola elementów kontrowersyjnych w procesie kształtowania tożsamości miasta, [w:] Tożsamość krajobrazu miasta, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie, Szczecin 2012.*
7. Gyurkovich J.: *Architektura w przestrzeni miasta. Wybrane problemy*, Kraków 2012, s. 84.